

Tisíc odtieňov herézy. Profanizácia ikon ako nebezpečenstvo pre duchovný život (Prvá časť)

Lucia Laudoni

7. marca 2024 ✝ Cirkev Kultúra

Výrok rímskeho satirika Petronia, že krása formy sa len zriedkakedy snúbi s múdrosťou, znie našim ušiam zvláštne. Krása a forma predsa patria k sebe ako tanier a jedlo, nie? *Raram facit mixturam cum sapientia forma.*

Kukučie vajcia

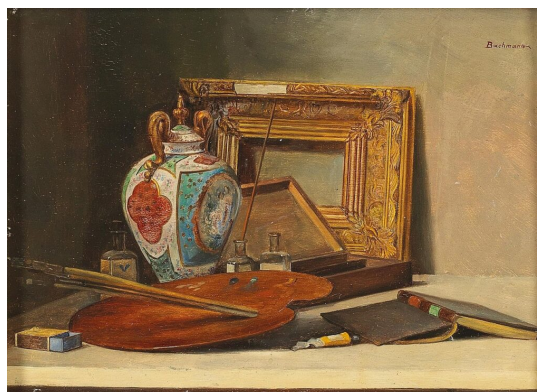
Tá Petroniova myšlienka bola drsnou skalou vhodenou do stojatých močarísk stoicizmu. Čoraz viac učených mužov z Agory si uvedomovalo, že v matematicky lad(e)ných cellách a opistodomoch gréckych chrámov je parmenidovské *nihil ex nihilo*. Duchovné vákuum a zúfalstvo, ktoré o stáročia neskôr zvečnil Edward Munch vo svojom šialeno-depresívnom *Výkriku*.

Munchov krvavočervený dážď smútku padal na úbohé pohanské duše deň čo deň. Koľko beznádeje je v Catonových slovách *dolor est medicina doloris!* Kristovo *veritatis verbum* však zatriaslo Akropolou a konečne spojilo bolesť s víťazstvom, formu s krásou a krásu s múdrosťou.

Blasfemizácia a profanizácia kresťanskej ikonografie je vo svojej podstate návratom k pohanskému napätiu medzi (ú)plnosťou formy a (ú)bohosťou obsahu, medzi *extrinsecus* a *intrinsecus*.

Sekularizácia sakrálného umenia je gilotína, ktorá oddeľuje múdrosť od krásy, ako telo od hlavy. Takmer chirurgická avulzia kresťanského ducha z pojmov krása a múdrosť, relativizácia oboch termínov a pokus o ich novopohanskú reinterpretáciu je duchovnou lobotómiou, nad ktorou novodobí Egasovia Monizovia len uznanlivo kývu hlavou a v ostinátnom rytme Ravelovho *Bolera* opakujú večné pilátovské otázky: „Čo je to múdrosť? A čo je vlastne krása? Vy kresťania máte na to patent?“

Kukučie vajcia v hniezde Cirkvi. Také sú heterodoxné, rúhavé a nekánonické ikony, ktorých základný prehľad prinášame v novom článku. V čom sa odchyľujú od orthodoxie, a prečo sa im treba vyhnúť?

Károly Bachmann – Zátišie s maliarskou paletou.

Zdroj: Dorotheum / commons.wikimedia.org

Princezná s červenou hviezdou

„Predstavte si, že ste ikonopisec, ale neveríte v Boha,“ napísal Jens Uthoff, redaktor portálu Taz.de, v článku *Schon Ikonisches* (Teraz už ikonické). No nie všetko, čo je *schon*, musí byť aj *schön*.

V sekulárnej sfére by sme len ťažko akceptovali elektrikára, ktorý si mylí kábel s tranzistorom, ale ikonopisec bez kresťanského modlitebného života – to áno, v čarovnom svete modernej galeristiky a umenia je všetko možné. Aj ikonopisec – ateista.

Meno Olga Volchkova našincovi asi veľa nepovie, trochu introdukcie preto nezaškodí. Táto maliarska princezníčka s červenou progresívnou hviezdou na čele sa narodila v Rusku, kde vyštudovala pravoslávny ikonopis a reštaurátorstvo so špecializáciou na *ars sacra*. Jej kroky však nesmerovali do zbožného šera byzantských chrámov, ale do amerického štátu Oregon, kde si verná nasledovníčka sovietskych „Kristobijcov“ splnila svoj *American dream*.

Vystavuje po celom svete, okrem matičky Rusi, kde – ako poznamenala kurátorka výstavy *Moja ikona* v berlínskej galérii Neutritan Danielle de Picciotto – „... by za svoje výtvory išla do väzenia. Je to rúhanie, čo maľuje.“

Sväté konope

Volchkovej výtvarné portfólio je, slušne povedané, paródiou na klasické ruské ikony. Jej obrazy, ktoré z hľadiska registra výrazových prostriedkov kopírujú Rubľovove vzory, sú divinizáciou flóry a fauny. Čo iné sa dá očakávať od šermiarky so štetcom, ktorá šliape po Evanjeliiu?

Autorkin cyklus *Záhradní svatí* (*The Garden Saints*) podľa jej vlastných slov inšpirovala mytológia spojená s rastlinami. Upozorňujeme, že vstup na jej stránky je iba na vlastné (duchovné) riziko:

<https://www.olgalaxy.com/icons>

„Ikonychtiví“ neveriaci (resp. veriaci v bohyňu Ceres) našli svoju Pallas Aténu. Volchkovej pseudo-ikony oslavujú „svätý melón“, „svätú čokoládu a kávu“, „svätý čaj a citrón“, a na tých, čo si prajú niečo pikantne pichľavé, čaká „svätý kaktus“. (Toto nie je irónia, to sú názvy Volchkovej obrazov.)

Na svoje si prídu aj eko-teroristi a uctievači Pachamamy. Severoamerickej rastline Ladoník nízky (*Camassia quamash*) maliarka prisúdila tvár rokmi ošľahanej Indiánky (šamanky?), „sväté konope“ spokojne medituje ako Budha – a nad všetkým bdie Duch svätý rastlín (*The holy spirit of herbs* – opäť názov jednej autorkinej „ne-ikony“).

Žijeme v dobe, kedy ruská expatriátka beztrešne uráža duchovné a estetické cítenie východných kresťanov, a ešte jej za to tleskajú, lebo *omnia licent*. Ako mohla takáto osoba získať ikonopisecký certifikát, a to priamo v Moskve, takpovediac, pod oknami patriarchu?

Sú medzi nami takí, ktorí by kresťanské ikony najradšej ukameňovali.

Zdroj: osobný archív L. Laudoni

Putin aj kráľ popu

Ešte v roku 2007 sa na internete objavili správy o bizarnej ruskej sekte, ktorá uctieva „ikony“ Vladimíra Putina: <https://sputnikglobe.com/20071211/91857622.html> Z článku citujeme: „Obec Boľšaja Elňa v regióne Nižný Novgorod je domovom sekty Vzkriesenie Rusi (*Rus' Resurrecting*). Skupina miestnych obyvateľov verí, že prezident Putin bol v predchádzajúcich životoch apoštolom Pavlom, aj kráľom Šalamúnom.“

„Ruské sekty sú dlhodobo známe neobvyklým výberom svojich ikon (v zmysle byzantského náboženského obrazu, pozn. naša), pričom niektoré z nich sa modlia k portrétom takých známych svätých mužov, akými boli Stalin a Ivan Hrozný,“ uvádza Sputnikglobe.com.

Krajina, ktorú mnohí schizmatici prezentujú ako „pochodeň a strážkyňu pravoslavia“, je žiaľ prešpikovaná sektami a sektičkami od výmyslu sveta. Na druhej strane, zlo sa rado aktivizuje tam, kde je veľa dobra, aby toto dobro definitívne zatlačilo do kúta.

Kyselina sa neutralizuje zásadou a odstrašujúci príklad Olgy Volchkovej treba vyvážiť niečím, čo lahodí duši. Rusko dalo výtvarnému svetu aj Andreja Vasilieviča Morozova – klasicky školeného maliara špecializovaného na lyrické zátišia, ktorý síce zomrel v roku 1972, ale jeho diela evokujú renesančné a romantické plátna. Taký ruský Evert Collier so záľubou *in vanitate vanitatum*.

Vo výtvarnej tvorbe Andreja Vasilieviča Morozova mali miesto aj sakrálné motívy.

Zdroj: goodfon.com

Srdcom ateliéru tohto umelca boli elegantné a nostalgické zátišia s ikonami, modlitebnými knižkami, sviečkami, čotkami a ružencami. Meno autora však takmer zapadlo prachom – lebo miloval starých

majstrov, na staré kolená sa obrátil a neprovokoval...

... čo sa nedá povedať o americkej móde v maľovaní pseudo-celebrít z popového *demi-monde* – veru tak, v štýle byzantských ikon. Modlárstvo v priamom prenose. „Ikona“ Michaela Jacksona s nimbom vôkol hlavy a s knihou na spôsob evanjeliára je blasfemická, až to pichá pri srdci:

https://i.etsystatic.com/35224299/r/il/479cca/4981833292/il_fullxfull.4981833292_o9um.jpg

Rovnako neprípustná je duchovná „ikonizácia“ svetského *modu vivendi*, ako to vidíme na nasledovnom obraze tancujúcej lascívnej ženy: <https://pics.craiyon.com/2023-10-31/580a604db3544d8d85035ffffbf8974b6.webp>

Nie je všetko zlato, čo sa blyští, a nie všetko, čo na prvý pohľad pôsobí ako byzantská ikona, ikonou aj je.

Charakteristika kánonickej ikony

Štetec skutočného ikonopisca slúži Kristovi a Jeho Cirkvi. Má funkciu jazyka (slovo Evanjelia imortalizované vo farbách) aj duchovného meča (spomeňme aspoň odhodlanie viesť duchovný boj proti démonom a za zachovanie pravdivého učenia, na príhovor osoby zobrazovanej na ikone). Štetec falošného ikonopisca je ako klinec opätovne vrazený do Kristových rán.

Uviesť všetky znaky a atribúty byzantskej ikony v rozsahu jed(i)ného článku nie je možné, preto sa obmedzíme na zopár základných marginálií:

Po prvé, ikona je dogmatická. Cirkev prostredníctvom ikony sprostredkúva a odovzdáva tie isté pravdy viery, ktoré ochraňuje *Enchiridion patristicum* a ďalšie dogmatické alebo katechetické príručky.

Rozdiel spočíva v tom, že kým v prípade knižného diela je hlavným médiom slovo, ikona dosvedčuje dogmu prostredníctvom výtvarných umelecko-výrazových prostriedkov. Ikona je, básnicky povedané, učiteľkou dogmatiky, ktorá mlčí, a predsa rozpráva.

Hoci ľudská fantázia je *in nuce* schopná materializovať akúkoľvek predstavu, ikona nedáva emocionálnemu rozletu zelenú. Ikony sú vyjadrením dogmatického realizmu Cirkvi, takže autentickú ikonu nemôže zhotoviť ktokoľvek a akýmkoľvek spôsobom, *libero modo*. V priebehu stáročí sa vykryštalizovali teologické a výtvarné postupy, ktoré vtlačili ikonám punc jedinečnosti.

Podľa byzantskej teológie obrazu, ktorú doviedol do dokonalosti svätý Ján Damascénsky (vyhlásený pápežom Levom XIII. za Učiteľa Cirkvi), je ikonopisec paletou Ducha Svätého. Pravým autorom a inšpirátorom ikony je *Spiritus Sanctus*. Ikony sa preto nesignujú, hoci môžu obsahovať informáciu o kláštore alebo dielni, v ktorej vznikli.

Tieto ikony sú pokrmom pre dušu – nie je v nich nič heterodoxné.

Zdroj: [metmuseum.org](https://www.metmuseum.org) / commons.wikimedia.org

Ikony sa maľujú, alebo píšú?

Inkarnácia Boha nám umožňuje hľadiť na Jeho tvár, uctievať ju, milovať a – maľovať. Hovorí sa, že ikony sa píšú, hoci grécke sloveso *γράφω* pôvodne označovalo širokú škálu činností, od záznamu rydlom do rôzneho materiálu (vyškrabávanie, rytie), cez písanie, zapisovanie, až po maľovanie.

Starogrécky slovník napovie, že *γράφω* znamená aj zápis mena osoby:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=gra/fw> Na žiadnej ikone nesmie chýbať meno svätca, ktorého sprítomňuje, alebo udalosti z dejín spásy.

V tom istom slovníku sa dočítame, že sloveso *γράφω* sa používalo aj v právnom kontexte (spísať, navrhnúť zákon). To posúva význam ikony do novej roviny: ikona je ako zákon viery (*lex credendi*), ktorý sa dokonale završuje v liturgickom priestore *lex orandi*.

Ikona je zrkadlom nebeskej, nie pozemskej reality, preto sa vyhýba hmotnému trojdimenzionálnemu realizmu a dáva prednosť inverznej perspektíve. Cieľom ikony nie je verne zobrazíť črty tváre alebo kultúrno-geografické súradnice, ale osláviť Boží obraz v svätcovi či svätici.

S tým súvisí schopnosť ikony dosiahnuť čosi ako *consecutio temporum* – akúsi výtvarnú súslednosť časov. Ikona spája udalosti z rôznych časových období do jedného celku, takže život svätca môžeme vidieť ako na dlani. Vďaka tomu je každá kánonická ikona duchovným kompasom ukazujúcim na Nebo.

V pokračovaní článku si posvietime na „ikony“, ktoré sú kompasom do Pekla. Ako sa pod súčasnú novobyzantskú ikonografiu podpísal synkretizmus? Prečo pravoslávni teológovia kritizujú ikonu Božej rodiny, obľúbenú aj medzi rímskymi katolíkmi? V čom sa františkán Robert Lentz a jezuita Rupnik prehrešili voči byzantskému ikonografickému kánonu?

„Fantázii sa medze nekladú!“ – ozýva sa zo všetkých strán. Byzantská tradícia však učí, že aj fantáziu treba držať na uzde. V opačnom prípade sa stane divokým koňom, schopným zabiť každého, kto sa odváži posadiť sa do jeho sedla.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/tisic-odtienov-herezy-profanizacia-ikon-ako-nebezpecenstvo-pre-duchovny-zivot-prva-cast/>